

των ἢ ἐκείνων τῶν ἰδεῶν διατελούσης, ἐν ἰσχυρᾷ ἢ ἀνισχύρῳ ἐνεργείᾳ τοῦ ἀτόμου, ἡ πολιτεία οὔτε δύναται, οὔτ' ὀφείλει νὰ ἐκλίπη, ὡς εὔχεται καὶ ἐπιζητεῖ ἡ ἀναρχία. Ἡ ὑπαρξίς αὐτῆς εἶνε ἠθικὴ καὶ κοινωνικὴ ἀνάγκη, εἴτε δρᾷ ἐν εὐρυτέρῃ ἐνεργείᾳ σφαίρᾳ, εἴτε ἐν περιορισμένῃ· καὶ κατὰ τὰς δύο περιπτώσεις εἶνε σωτηριώδης ἢ ὑπόστασις αὐτῆς. Αὐτῇ πρωτίστως ὀφείλει ἡ ἀνθρωπότης τὴν ἀσφάλειαν καὶ τὴν πρόοδον, ὅποτε τὸ ἄτομον διετέλει ἀσθενὲς κοινωνικῶς τε καὶ ἠθικῶς. Αἱ μέγιστα τῶν κατακτήσεων τοῦ πνεύματος ἐξεδηλώθησαν καὶ ἐπραγματώθησαν πρωτίστως ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς πολιτείας. « Ἀντιπρόσωπος οὔσα τῆς ἐθνικότητος καὶ τῆς δικαιοσύνης, εἶνε ὁ μέγιστος καὶ ἱερώτατος τῶν ἀνθρωπίνων θεσμῶν, αὐτὸς ὁ ὁρατὸς τύπος τῆς πατρίδος » (1).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Γένεσις τῆς Πολιτείας.

§ 136 Ἡ Πολιτεία ἀρχέγονον ὄν.

Ἡ πολιτεία, ὡς καὶ πᾶσα ἠθικὴ ἰδέα καὶ δύναμις, εὔρηται ἐν αὐτῷ τῷ λίκνῳ τῆς ἀνθρωπότητος· εἶναι τοσοῦτον ἀρχαία, ὅσον καὶ αὕτη. Καὶ ἂν θεωρηθῇ λίαν μεταφυσικὴ ἡ ἔκφρασις, ὅτι ὁ ἀτομικὸς ἄνθρωπος εἶνε πολιτικὸς μικρόκοσμος, καὶ ἂν διστάσωμεν ν' ἀποδεχθῶμεν ὑφισταμένην ἤδη ἐν ἐμβρυώδει καταστάσει τὴν πολιτείαν ἐν τῇ οἰκογενείᾳ, δὲν δυνάμεθα νὰ μὴ ἀποδεχθῶμεν ταύτην δρῶσαν καὶ λειτουργοῦσαν ἐν τῇ πρώτῃ πατριαρχικῇ κοινωνίᾳ, τῇ πατριᾷ, ἀποτελουμένην βεβαίως τὸ πρῶτον ἐξ ὁμαιμόνων, ὁμογλώσσων καὶ ὁμοιοθῶν οἰκογενειῶν. Ἐν οἰαδήποτε ἠθικῇ καὶ πνευματικῇ βαθμίδι καὶ ἂν διατελῶσιν αἱ ὀρδαὶ αὐταὶ μᾶλλον ἢ κοινωνικοὶ σύνδεσμοι, ἐξ ἐνστίκτου κατανοοῦσιν, ὅτι δὲν δύνανται οὐ μόνον νὰ κατακτήσωσι τι

(1) E. Laboulaye, L'État et ses Limites.

ἀγαθόν, ἐφόδιον τοῦ βίου αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ἀπλῶς νὰ συντηρηθῶσιν. Ἐνῶ ἀποροῦσι τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων πολλάκις, ἀφ' ἑτέρου ἀπειλοῦνται καθ' ἐκάστην ὑπὸ τε τῶν κακοποιῶν στοιχείων τῆς φυλῆς καὶ ὑπὸ τῶν ἀγρίων θηρίων. Δύναμις τις τότε παρίσταται ἀναγκαία πρὸς ἀποτροπὴν τῶν κακῶν τούτων, καὶ αὕτη εἶνε ἡ τῆς πολιτείας, ἣτις ἐμφανίζεται ἄρα μετὰ τοῦ ἀρχεγόνου ἀνθρώπου, σκέπυσσα αὐτὸν καὶ διευθύνουσα. Οὕτω τὸ μὲν ἐνστικτον τῆς συντηρήσεως, τὸ δὲ πῶθος κοινωνικότητος καὶ ἐξελίξεως εἶνε τὰ κατὰ φυσικὴν ἀνάγκην γενεσιουργὰ αἷτια τῆς πολιτείας. Πραγματοῦσα αὕτη τὸ δίκαιον, ἄρα ἐξασφαλίζουσα τὴν τάξιν καὶ τὴν εὐκοσμίαν, συντελεῖ ἅμα ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην κοινωνικὴν δύναμιν ἀπὸ τῆς ἀφετηρίας ταύτης νὰ κατευθύνῃ τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὴν πραγμάτωσιν τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ καλοῦ, τοῦ ἀληθοῦς.

§ 137 Αἱ περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς Πολιτείας θεωρίαι.

Ἡ πολιτεία, καθὰ ἐρρήθη, ἐμφανίζεται ἀπὸ τοῦ σχηματισμοῦ τῶν πρώτων κοινωνικῶν ομάδων· ἀλλ' ἐν τῇ ὀριστικῇ σχηματίσει αὐτῆς τούτῳ πρωταγωνιστοῦσιν ὅτε μὲν διάφοροι δυνάμεις καὶ ιδέαι, ὅτε δὲ ἀπορρέει ἀπὸ ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς αἰτίας. Ἐντεῦθεν καὶ αἱ περὶ τῆς γενέσεως αὐτῆς ποικίλαι θεωρίαι.

Αἱ οὐσιωδέσταται ἐξ αὐτῶν εἶνε αἱ ἐπόμεναι :

Α' Θεοκρατικὴ θεωρία.

Ἡ θεωρία αὕτη ὑπῆρξε πολυθρύλητος ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, ἡ μόνη σχετικῶς προσήκουσα τῇ παιδικῇ τῶν λαῶν ἡλικίᾳ καὶ σήμερον δὲ μὴ ἐγκαταλειφθεῖσα. Συνωδὰ αὐτῇ ἡ πολιτεία εἶνε ἄμεσον δημιούργημα τῆς θείας δυνάμεως. Ὁ Θεὸς ἀμέσως ἐξεδήλωσε τὴν βούλησιν αὐτοῦ ἐν τῇ συστάσει τῆς πολιτείας· πᾶν ὅ τι δι' αὐτῆς τελεῖται, τελεῖται ἄρα κατὰ θείαν οἰκονομίαν καὶ βούλησιν. Ἡ θεωρία αὕτη, κρατοῦσα ἐν τῇ συνειδήσει τῶν ἀνατολικῶν λαῶν, καὶ ἰδίᾳ τῶν Ἰουδαίων, γίνεται ἀποδεκτὴ παρὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων, εἰ καὶ ἡ φύσις τῆς πολιτείας αὐτῶν εἶνε τέλειον ἀνθρωπίνην, καὶ ἐπὶ τέλους ἀνυψοῦται εἰς ἐπιστημονικὸν δόγμα ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ Εὐρώπῃ μετὰ τὸν θρίαμβον τοῦ Χριστιανισμοῦ. Τὸ ρητὸν τοῦ

Παύλου « ἀπὸ Θεοῦ πᾶσα ἐξουσία » εἶνε τὸ ἀξίωμα τῆς θεοκρατικῆς πολιτικῆς θεωρίας τοῦ νεωτέρου κόσμου.

Ἡ θεωρία αὕτη εἶνε ἀνόσιος· ὑποτάσσει τὸν ἄνθρωπον ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὴν ἐξουσίαν τῆς πολιτείας. Ὑφ' οἰανδήποτε μορφήν καὶ ἂν παρουσιάζεται αὕτη, φέρει τὸ κύρος τῆς θείας μεγαλειότητος· ὁ τάναντία αὐτῇ φρονῶν ἢ πράττων δὲν παραβαίνει μόνον τοὺς ἀνθρωπίνους, ἀλλ' ἅμα καὶ τοὺς θείους νόμους. Ἡ ἐπιστήμη, ἡ τέχνη, ἡ βιομηχανία, ἡ πρόοδος ἐν γένει ἀποκηρύσσονται ὑπὸ τῆς τοιαύτης πολιτείας, διεπομένης ὑπὸ στενοῦ καὶ μισαλλοδόξου πνεύματος. Ἐγκλήματα τελοῦνται, δικαιολογούμενα ὅτι ἐξετελέσθησαν κατὰ θείαν οἰκονομίαν καὶ τάξιν. Παραλείπων τὰ διάφορα εἶδη τῆς θεοκρατικῆς πολιτείας ἐν τε τῇ Ἀνατολῇ καὶ τῇ Ἑσπερίᾳ, πολιτικὰ συστήματα, εἰς ἃ ἐλάχιστα ὀφείλει ἡ ἀνθρωπότης, καὶ τοῦτο μόνον ἐν ἡμέραις κοινωνικῶν κρίσεων καὶ συγκρούσεων, καθ' ἃς ἀπαιτεῖται ὑπέροχος τις δύναμις, περιβεβλημένη δι' ὑποτιθεμένου θείου κύρους καὶ ὡς τοιαύτη ἀνεγνωρισμένη πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς τάξεως καὶ τῆς εἰρήνης, ἣν πλέον ἢ ἅπαξ ἐπεκαλέσθησαν εὐγενεῖς καὶ φιλοπάτριδες ἄνδρες πρὸς σωτηρίαν τοῦ καθεστῶτος, συμπεραίνω λέγων ὅτι μετὰ τὴν ἐν τοῖς τελευταίοις χρόνοις ἀνάπτυξιν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ τὴν δι' αὐτῶν ἀπὸ τοῦ κύρους τῆς παραδόσεως χειραφέτησιν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ἡ περὶ πολιτείας θεοκρατικὴ θεωρία δύναται νὰ ἀπασχολῇ μόνον τὴν σκέψιν ἀσθενῶν πνευμάτων. Τὸ ἐλέω Θεοῦ τῆς παλαιᾶς μοναρχίας ἐγκατελείφθη ἤδη πρὸ τοῦ δόγματος βουλήσει λαοῦ, ἅτε μόνον ἐν τῇ συγκαταθέσει αὐτοῦ ἐγκειμένης τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς ἰσχύος τῆς πολιτείας.

B' Ἡ θεωρία τῆς βίας.

Ἄν ἡ προηγουμένη θεωρία, καθ' ἣν ὁ Θεὸς πάντα τεύχει βροτοῖς, προσήκει ταῖς πρώταις ἱστορικαῖς κοινωνίαις, ὅποτε κρατεῖ ἔτι τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα, καθίσταται δ' ἀποδεκτὴ παρὰ τῶν θεωρητικῶν ἐκείνων, τῶν πιστῶν τοῖς δόγμασι τούτοις, οἵτινες ὡς ὁ Βοσσοῦτος καὶ ὁ Δεμαῖτρος ἐν πάσῃ μεταμορφώσει τῶν πολιτειῶν παρατηροῦσι τὸν δάκτυλον τῆς θείας προνοίας καὶ δυνάμεως, ἢ παρὰ πρακτικῶν πολιτικῶν, οἵτινες ζητοῦσι νὰ ἐκμεταλλευθῶσι τὴν εὐπιστίαν καὶ δεισιδαιμονίαν τῶν λαῶν, ἡ θεωρία τῆς βίας εἶνε τὸ προσφιλέστατον δόγμα

τῶν ἰσχυρῶν ἐκείνων πνευμάτων, ἅτινα ἀδιαφοροῦντα πρὸ πάσης ἠθικῆς ιδέας, ἓνα μόνον γινώσκουσι καὶ ἀναγνωρίζουσιν ἐν τῷ βίῳ κανόνα, τὸν κανόνα τῆς φυσικῆς ἰσχύος καὶ ἐπιτυχίας.

Ἱστορικοὶ καὶ πολιτειοδίφαι πλέον ἢ ἅπαξ ἀπεπειράθησαν ν' ἀποδείξωσιν, ὅτι ἐν τοῖς πράγμασι τοῦ κόσμου τούτου δὲν πρωταγωνιστοῦσιν αἱ ἠθικαὶ ιδέαι οὐδ' ἡ πνευματικὴ ἐξέλιξις τῆς ἀνθρωπότητος, ἀλλ' ἡ λογικὴ τῆς βίας καὶ τῆς δυνάμεως, δι' ἧς θεμελιούνται καὶ ἐφ' ἧς ἐρείδονται τὰ πολιτικὰ καὶ κοινωνικὰ συστήματα. Πρῶτοὶ οἱ Σοφισταὶ καὶ μετὰ τούτους οὐκ ὀλίγοι, ὀλιγωρήσαντες παντὸς ἠθικοῦ νόμου, ἀνηγόρευσαν τὴν βίαν ὡς τὴν ὑπερτάτην ἐν τῷ βίῳ τῶν πολιτειῶν δύναμιν. Ἡ ὑποταγὴ τοῦ ἀσθενοῦς ὑπὸ τὸν ἰσχυρότερον εἶνε ἡ κρατοῦσα παρὰ τῇ θεωρίᾳ ταύτῃ ἀρχή. Ἐπ' αὐτῆς ἐβάσισαν τὸ κράτος αὐτῶν ἀρχαῖοι καὶ νεώτεροι κατακτηταί. Ἡ ἰσχύς ἄρα δημιουργεῖ, ἀλλὰ καὶ ἐκπροσωπεῖ τὸ δίκαιον, ὃ περ ἀπ' αὐτῆς μόνον λαμβάνει ὑπόστασιν καὶ πραγμάτωσιν.

Βεβαίως ἐν τοῖς πράγμασι τοῦ κόσμου τούτου πρωταγωνιστεῖ ἡ ἰσχύς· ἀλλ' αὕτη δὲν εἶνε ἡ ἀφετηρία, ἢ μόνον ἡ ἐπίκουρος καὶ ἀρωγὸς πάσης ιδέας, ἐπιζητούσης τοῦ χρόνου πληρωθέντος τὴν πραγμάτωσιν ἑαυτῆς. Διὰ τῆς βίας, διὰ τῆς ἰσχύος ἐδημιουργήθησαν καὶ κατεστράφησαν πάσης μορφῆς πολιτεῖαι· ἀλλ' ἐν τῇ δημιουργίᾳ ταύτῃ ἢ τῇ καταστροφῇ τῇ διεξαγομένῃ ὑπὸ τῆς βίας ἐλάνθανεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπόρρητός τις ἠθικὴ ιδέα. Τοῦτο παρενόησαν ἐμπειρικοὶ ἱστορικοὶ καὶ πολιτειοδίφαι, τὸ δὲ δεύτερον ἀνεκήρυξαν ὡς πρῶτον. Ἡ βία καταστρέφει μόνον, ἀλλὰ δὲν φέρει ἐν ἑαυτῇ τὰ στοιχεῖα τῆς δημιουργίας.

Ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς πολιτείας καὶ τοῦ δι' αὐτῆς ἐπιδιωκομένου σκοποῦ ἡ ἰσχύς, μέχρι τῆς βίας πολλάκις ἐξικνουμένη, δὲν εἶνε ξένη. Ἡ πολιτεία λαμβάνει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀνάγκην αὐτῆς, οὐ ἄνευ ἢ δράσις αὐτῆς καὶ ἡ σημασία θὰ ἐξεμηδενίζοντο. Ἀλλ' ἡ βία αὕτη δὲν δύναται νὰ καταστείλῃ τὸ δίκαιον, ἔχον λόγον ἀπολύτου ὑπάρξεως ἐν τῇ κοινωνικῇ δημιουργίᾳ, ἐπικαλούμενον ἐν εὐθέτῳ καιρῷ τὴν συνδρομὴν τῆς ὑλικῆς ἰσχύος πρὸς πραγμάτωσιν ἑαυτοῦ καὶ ἐξέλιξιν τῆς ἀνθρωπίνης ιδέας.

Γ' Ἡ θεωρία τῆς Συνθήκης.

Ἀλλαχοῦ ἐπαρκῶς κατεδείχθη, ὅτι ἡ διὰ συνθήκης πρώτη κατα-

σκευὴ τῆς πολιτείας δὲν εἶνε θεωρητικὸν πόρισμα τῆς νεωτέρας πολιτικῆς ἐπιστήμης, ἀλλ' ἤδη ἀπὸ τοῦ Πλάτωνος ἦτο γνωστὴ. Ὁ ἰδεολόγος τῆς *Πολιτείας* ἀξιοῖ, ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἐδημιούργησαν τὸ πρῶτον πολιτικὸν σύστημα, ἐπειδὴ ἕκαστος αὐτῶν δὲν ἦτο αὐτάρκης, ἀλλὰ πολλῶν ἐνδεής, ἐπίσης δὲ ἵνα μηδ' ἀδικῶσι μηδ' ἀδικῶνται. Ἡ πολιτεία ἄρα εἶνε κατασκευάσμα τῆς ἐλευθέρας βουλήσεως.

Ἡ θεωρία αὕτη διευτυπώθη ὑπὸ πολλῶν μὲν φιλοσόφων τοῦ δεκάτου ἐβδόμου καὶ δεκάτου ὀγδοῦ αἰῶνος, ἀλλ' ἰδίᾳ ἔσχεν εὐρυτέραν διάδοσιν διὰ τῶν περὶ τὸν Ρουσσὸ κατὰ τοὺς πρὸ καὶ ἐπὶ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως χρόνους. Τὰ αἷτια τοῦ φαινομένου τούτου ἐξετέθησαν ἤδη ἀλλαχοῦ. Ἀλλ' ἐνῶ πρὸ τοῦ Ρουσσὸ ὁ Θωμᾶς Ὀββης ἔπλαττεν ἐπίσης τὴν πολιτείαν ὡς κατασκευάσμα τῆς ἐλευθέρας βουλήσεως τῶν ἀτόμων, δὲν κατέληγεν εἰς τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα. Ἡ ἀγγλικὴ περὶ συνθήκης θεωρία τέλος ἔχει τὴν δεσποτείαν τῆς πολιτείας ἐπὶ τῶν ἀτόμων, παραχωρησάντων αὐτῇ πᾶν δικαίωμα καὶ πᾶσαν ἐλευθερίαν ὑπὲρ τῆς προσωπικῆς ἀσφαλείας· ἡ παραχώρησις εἶνε ὀριστικὴ, μηδενὸς δικαιουμένου νὰ ἄρῃ ταύτην. Τὸναντίον ἡ γαλλικὴ θεωρία δὲν ἐκμηδενίζει τὴν προσωπικὴν ἐλευθερίαν τῶν ἀτόμων, ἅτινα ἐκάστοτε δύνανται μεθ' οὐ δικαίωματος ἱδρυσαν τὸ πολιτικὸν καθεστῶς, καὶ ν' ἀνατρέψωσιν αὐτὸ πρὸς δημιουργίαν ἄλλου ἐξ ὀνόματος καὶ δικαίῳ τῆς ἐλευθέρας αὐτῶν βουλήσεως. Παρὰ πάντα ταῦτα καὶ διὰ τῆς θεωρίας ταύτης ὑποστηρίζεται ἡ δεσποτεία οὐχὶ πλέον τοῦ μονάρχου, ἀλλὰ τῆς πλειονοψηφίας, ὡς καθολικῆς βουλήσεως (*volonté générale*) ἐνεργούσης, τυραννούσης δὲ ἐξ ὀνόματος τοῦ κοινοῦ συμφέροντος ἢ ἀφηρημένης ιδέας τὴν μειονοψηφίαν, ἣτις ἀμυνομένη θέλει προσφύγῃ ἐπὶ τέλους εἰς τὴν ἐπανάστασιν, τελευταῖον συμπέρασμα τῆς θεωρίας. Ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις εἶνε ἡ πραγματικωτέρα ἐκδήλωσις τῶν κινδύνων τῆς θεωρίας ταύτης, ὑφ' ἧς τὴν ἐπίδρασιν ἐκ περιτροπῆς μεταπίπτει ἡ κοινωνία ἀπὸ τῆς δεσποτείας εἰς τὴν ἀναρχίαν.

Ἡ ἱστορία δὲν ἐπικυροῖ τὴν πραγματικότητα τῆς θεωρίας ταύτης. Συνέστησαν μὲν τινες πολιτεῖαι ἐκ κοινῆς συνεννοήσεως κατὰ τε τοὺς ἀρχαίους καὶ τοὺς νεωτέρους χρόνους, ἀλλ' εἶνε σποραδικὰ φαινόμενα. Αἱ νέαι αὗται πολιτεῖαι ἐθεμελιώθησαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῶν μητροπόλεων, οἱ δὲ θεμελιωταὶ αὐτῶν

δὲν ἦσαν τέως ἀπόλιδες, ἀλλ' ἀνήκον εἰς ὠρισμένα πολιτικὰ συστήματα. Ὡς εὐστόχως παρατηρεῖ ὁ Ἀριστοτέλης, «οὐ γίγνεται πόλις ἐξ ὁμοίων» (1). Πολιτικὸν σύστημα, δημιουργούμενον ἐκ συμφώνου ὑπὸ τῆς βουλήσεως ὠρισμένων ἀνθρώπων, προϋποτίθησιν ἀπόλυτον ἐλευθερίαν καὶ ἰσότητα αὐτῶν, ἀνομοίων πολλῶν τούτων πάντη ὄντων. Ἀλλὰ τοῦτο ἐναντιοῦται ὅλως πρὸς τὰ ἱστορικὰ τῶν λαῶν δεδομένα. Καὶ ἐπὶ στιγμὴν δ' ἂν ἐπραγματοῦτο ἡ τοιαύτη θεωρία, ἤθελε καταλήξῃ θάπτεον ἢ βραδύτερον εἰς τὴν πολιτικὴν δεσποτείαν, εἴτε ὑπὸ τὴν μοναρχικὴν, εἴτε ὑπὸ τὴν δημοκρατικὴν μορφήν τοῦ πολιτεύματος.

Δ' Ὁργανικὴ θεωρία.

Ὁ ἄνθρωπος εἶνε ζῶον κοινωνικόν. Ἀκατάσχετος ὄρμη ὠθεῖ αὐτὸν ἐξ ἐνστίκτου πρὸς τὴν μετὰ τῶν λοιπῶν ἀνθρωπίνων ὄντων κοινωνίαν. Δι' αὐτῆς καὶ ἐν αὐτῇ πληροῦνται πάντες οἱ πόθοι αὐτοῦ καὶ θεραπεύονται αἱ ἀνάγκαι. Εἰ καὶ κέκτηται δ' αἰείποτε καὶ διεκδικεῖ πλήρη τὴν συνείδησιν τῆς ἐλευθέρας ἀτομικότητος καὶ αὐτονομίας, ἡ κοινωνικὴ αὐτοῦ φύσις κρατεῖ, χωρὶς νὰ ὑποτάξῃ ὑφ' ἑαυτὴν ἐξ ὀλοκλήρου τὰς ὀρμὰς τῆς ἐλευθερίας, μεθ' ἧς συμφιλιοῦται ἐπὶ τέλους καὶ προσηκόντως συμπράττει.

Ἐν τῇ πραγματώσει ταύτῃ τῶν κοινωνικῶν σκοπῶν τῆς ἀνθρωπότητος κεῖται ἡ ἀρχὴ τῆς πολιτείας ὡς ἀναγκαίου ἠθικοῦ καθεστῶτος. Ὡς ἐρρήθη ἤδη, αὕτη εἶνε παλαίγονος, ἐκδηλουμένη ἅμα τῇ συστάσει τῆς πρώτης καὶ τῆς μικροσκοπικωτάτης τῶν κοινωνιῶν, τῆς οἰκογενείας ἢ τῆς πατριᾶς. Ἡ πολιτεία δὲν δημιουργεῖται κατηγορηματικῶς ὑπὸ τῆς βουλήσεως ἀνθρωπίνων ὄντων, ἐξίσου ἐλευθέρων καὶ ἴσων, ἀλλ' ἀποκαλύπτεται ἐλευθέρως καὶ φυσικῶς ὑπὸ τὴν ὁμόφωνον πάντων ἀποδοχήν, φέρουσα τὸ σιωπηλὸν αὐτῶν κῦρος.

Κατὰ τὴν θεωρίαν ταύτην ἡ πολιτεία εἶνε τὸ φυσικώτερον ἀλλὰ καὶ τὸ ἠθικώτερον δημιούργημα τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐν τῇ θεοκρατικῇ θεωρίᾳ παρίσταται πανταχοῦ τὸ θεῖον, ἀλλ' ἐκλείπει ἢ μηδενίζεται ὁ ἄνθρωπος. Ἐν τῇ θεωρίᾳ τῆς βίας ἐπίσης θυσιάζεται τὸ ἄτομον πρὸ τῆς αὐθαιρέτου βουλήσεως ἐνὸς δεσπότη· καὶ κατ' ἀμφοτέρας ταύτας τὰς περιπτώσεις ἄρα ἡ ἱστορία, ἣτις εἶνε δημιούργημα τῆς ἐλευθέρας

(1) Πολιτικά Β'. 2.

βδουλήσεως, παρίσταται ὡς κατασκευάμα σκοτεινῆς εἰμαρμένης, ἀπαισιῶς λειτουργούσης ἐν τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων καὶ καθιστάσης αὐτοὺς νευρόσπαστα. Ἐν τῇ θεωρίᾳ τῆς Συνθήκης ἐπίσης, τῇ τε μοναρχικῇ καὶ τῇ δημοκρατικῇ, τὸ ἄτομον ἀπόλλυσι τὴν ἐλευθερίαν αὐτοῦ, μηδενιζόμενον ἐξ ὀλοκλήρου ὑπὸ τῆς βουλήσεως τοῦ μονάρχου ἢ τῆς μεταφυσικῆς καθολικῆς βουλήσεως, ἡκιστα διαφερούσης κατὰ τὰ ἀποτελέσματα, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲ καταληγούσης εἰς τὴν δικτατορίαν.

Ἄλλ' ἐν τῇ θεωρίᾳ ταύτῃ τὸ καθ' ὅλου καὶ τὸ ἐπὶ μέρους συνδιαλλάσσονται ἡ ἠθικὴ ἰδέα καὶ τὸ ἀτομικὸν συμφέρον. Ἡ πολιτεία κυοφορεῖται ἀνωδύνως, ἀκαταναγκάστως καὶ ἄνευ περιπετειῶν ἀπὸ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ βουλήσεως. Ὡς ἠθικὸν δημιούργημα αὕτη δὲν ἀνήκει εἰς μίαν φυλὴν, εἰς ἓν ἔθνος, ἀλλ' εἰς ἅπασαν τὴν ἀνθρωπότητα. Ὁ ἀληθὴς αὐτῆς χαρακτήρ δὲν εἶνε ἐγωϊστικός, ἀλλὰ παγκόσμιος. Ἡ πραγματικὴ ἀνθρωπίνη πολιτεία δὲν σκοπεῖ νὰ ὑποστηρίξῃ τὰ ὄρια, τὰ τέως χωρίζοντα τοὺς λαοὺς ἀπ' ἀλλήλων· ἀλλὰ τὸναντίον νὰ καταρρίψῃ αὐτά, δημιουργοῦσα πλήρη κοινότητα τῶν ἀνθρώπων, καθισταμένη οὕτως ἀπὸ ἀτομικῆς, ἐθνικῆς, καθολικῆς, παγκόσμιος πολιτεία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Δυνάμεις τῆς Πολιτείας.

§ 138 Φυσικαὶ δυνάμεις. — Ἔδαφος.

Ἡ πολιτεία, ὡς ἱστορικὸς παράγων τῆς προόδου καὶ ἀναπτύξεως τῶν λαῶν, ἔχει ἰδίᾳ ἀνάγκην ποικίλων δυνάμεων, ὀργάνων, πρὸς τελείωσιν τοῦ ἐκπολιτιστικοῦ ἔργου, ὃ περ εἶνε αὐτῇ ἀνατεθειμένον. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ἄρα ταύτης ἐξεταζομένη, συνδέεται ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην ἠθικὴν δύναμιν πρὸς τε τὴν χώραν, ἐφ' ἧς δρᾷ, καὶ πρὸς τοὺς κατοίκους αὐτῆς, ἐπίσης δὲ πρὸς τὰς κρατούσας ιδέας καὶ τὴν ὕλικήν ἐργασίαν.

Ὁ πρῶτιστος τῶν παραγόντων, ἐφ' ᾧ τὴν ὄθησιν λαμβάνει τὴν ἑαυτῆς ἐνέργειαν καὶ ἰσχὺν ἡ πολιτεία, εἶνε τὸ ἔδαφος. Αἱ διάφοροι φυσικαὶ ιδιότητες αὐτοῦ ἐπιδρῶσιν ἐξ ὀλοκλήρου οὐ μόνον ἐπὶ τῆς ἀρχικῆς συστάσεως, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς μετὰ ταῦτα διαπλάσεως τῆς πολιτείας. Τὸ ἔδαφος εἶνε ἡ ἀρχικὴ ἀφετηρία αὐτῆς. Ἄνευ τοιοῦτου καθωρισμένου δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ, μὴ ὄντος δὲ προσφυοῦς οὔτε νὰ εὐδοκιμήσῃ.

Σύνολον ἀνθρώπων δύναται νὰ σχηματίσῃ πολιτικόν τι σύστημα πρὸς ἐπιδιώξιν τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ σκοποῦ, ἰδίᾳ συνωδὰ τῇ ἀποστολῇ τῆς πολιτείας, τὴν σύσφιγξιν τῶν ἠθικῶν μεταξὺ τῶν αὐτοῦ μελῶν δεσμῶν, τὴν πραγμάτωσιν τοῦ δικαίου καὶ τὴν πνευματικὴν πρόοδον καὶ τελειότητα. Ἄλλὰ μὴ κεκτημένον τὸ προσήκον τῇ ἐργασίᾳ αὐτοῦ ἔδαφος, δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ πολιτεία, ἐμμέσως δὲ μόνον καὶ οὐχὶ ἀμέσως δύναται νὰ ἐπιδιώξῃ ὃν προτίθεται σκοπὸν. Ἡ ἐδαφικὴ ἄρα μονιμότης καὶ προσήλωσις ἐπὶ γηίνου ἔδαφους εἶνε τὸ κατ' ἐξοχὴν γνώρισμα καὶ στοιχεῖον τῆς πολιτείας· αὕτη ἀντλεῖ ἀπὸ τούτου δυνάμεις, αἵτινες σὺν τῷ χρόνῳ ἀναπτυσσόμεναι θέλουσι δημιουργήσῃ τὴν ἰσχὺν αὐτῆς.

Συνεταιρισμοὶ ἀνθρώπων, ποικίλους σκοποὺς ἐπιδιώκοντες, οὐδὲν δύνανται νὰ πράξωσι γενναῖον καὶ μόνιμον, μὴ κεκτημένοι τὸ προσφυές ἔδαφος. Διέχουσι βίον οἶονεὶ νομαδικόν, ὅσον καὶ ἂν ᾔνε εὐγενεῖς οἱ σκοποὶ οὗτοι. Τὸ τάγμα τῶν ἱπποτῶν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου κατέστη ἰσχυρόν, ἐφ' ὅσον συνεδέετο πρὸς τὸ ἔδαφος τῆς Ρόδου καὶ τῆς Μελίτης· ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀπώλειαν τῶν δύο τούτων νήσων, ἀπώλετο καὶ ἡ πολιτικὰ αὐτοῦ δύναμις, ἡδύνατο δὲ ν' ἀναλάβῃ αὐθις νέας δυνάμεις, ἂν κατώρθου νὰ εὕρῃ ἀλλαχοῦ πρόσφορον ἔδαφος. Τὸ τευτονικὸν τάγμα ἠὲδοκίμησε, κατορθῶσαν νὰ εὕρῃ ἔδαφος, ἐφ' οὗ νὰ ἀναπτύξῃ τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ δύναμιν, δύναμιν δυσκαταγώνιστον καὶ ἐπίφθονον, ἀφ' ἧς ἐσχηματίσθη τὸ πρωσσικὸν βασίλειον καὶ δι' αὐτοῦ ἡ νέα γερμανικὴ αὐτοκρατορία. Τούναντίον τὸ τάγμα τῶν Ἰησουϊτῶν πλεόν ἢ ἅπαξ ἐδέσποσε τῆς ρωμαϊκῆς αὐλῆς καὶ ἐπεβλήθη ἐπὶ τῶν εὐρωπαϊκῶν κυβερνήσεων· ἀλλ' ἐστερήθη τοῦ προσήκοντος ἔδαφους, ἔν' ἀναπτύξῃ καταλλήλως τὰς δυνάμεις αὐτοῦ· ἂν δὲ διωργανοῦτο κοινωνικώτερον καὶ πολιτικώτερον ἐν Παραγουάῃ συμφώνως πρὸς τὰς ἀρχὰς τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὰς ἀνάγκας τῆς κοινωνίας, θὰ

ἡδύνατο ἴσως νὰ δημιουργήσῃ πολιτικὸν καθεστῶς, ἄξιον τοῦ ὑπὸ τῶν Τευτόνων ἱπποτῶν δημιουργηθέντος.

Τὸ ἔδαφος ἄρα εἶνε τὸ πρῶτιστον στοιχεῖον καὶ ἡ ἀφετηρία τῆς πολιτείας. Τοῦτο δὲ βεβαίως δεόν νὰ ᾔνε προσφυές κατὰ τε ποσὸν καὶ ποιόν. Πρὸς ἐνίσχυσιν αὐτῆς ἐπίσης δὲν ἀπαιτεῖται μόνον μέγεθος ἐδάφους, ἀλλ' ἡ προσήκουσα αὐτοῦ φύσις καὶ κατάστασις. Τὸ ἔδαφος πρέπει νὰ ᾔνε τοιοῦτον, ὥστε νὰ κρατύνῃ τὰς τε φυσικὰς καὶ ἠθικὰς δυνάμεις τῶν ἐπ' αὐτοῦ οἰκούντων, νὰ παρέχῃ πάντα τὰ μέσα εἰς τὴν παραγωγὴν τῶν πόρων, τῶν ἀπαιτουμένων πρὸς συντήρησιν τοῦ πληθυσμοῦ· νὰ ᾔνε πρόσφορον πρὸς κτηνοτροφίαν, γεωργίαν, ἐμπορίαν, βιομηχανίαν· νὰ καλύπτεται προσηκόντως ὑπὸ δασῶν, ὑπὸ λειμῶνων, ὑπὸ ὀρέων, νὰ διαβρέχεται ὑπὸ ποταμῶν, ὑπὸ τῆς θαλάσσης, νὰ ᾔνε τοποθετημένον ἐν καταλλήλῳ γεωγραφικῇ τοποθεσίᾳ ἐπὶ μεγάλης λεωφόρου ἐπικοινωνίας ἀνθρώπων, νὰ διαπνέηται ὑπὸ ὑγιεινῶν ἀτμοσφαιρικῶν πνευμάτων, μήτε ἄγαν ψυχρόν, μήτε ἄγαν θερμόν. Ἐν τῇ συνθέσει πάντων τούτων εἰ δυνατόν τῶν φυσικῶν παραγόντων τὸ ἔδαφος καθίσταται χρησιμώτατον πρὸς τε τὴν μόρφωσιν τῶν κατοίκων καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πολιτισμοῦ τῆς χώρας.

Πολιτεῖαι, θεμελιώσασαι καὶ ἐξαρτήσασαι τὸ κράτος αὐτῶν ἀπὸ τινος ἢ ἀπὸ τινῶν τῶν παραγόντων τούτων, ἢ ἔσχον περιορισμένην ἀκμὴν, ἢ βραχυχρόνιον. Λαοὶ, κτηνοτρόφοι μόνον, γεωργικοί, ἐμπορικοί, βιομηχανικοὶ δὲν ἡδυνήθησαν νὰ θεμελιώσωσιν ἐπὶ μακρὸν χρόνον κραταιὰν πολιτείαν· μόλις ὑπέστησαν ἤτταν ἐν τούτῳ ἢ ἐκείνῳ τῷ εἴδει τῆς ἐθνικῆς ἐργασίας ὑπ' ἄλλου λαοῦ κραταιοτέρας δυνάμεως, ἀπεχώρησαν ἀπὸ τῆς ἱστορικῆς σκηνῆς.

Ἄλλ' ἰδίᾳ παρατηρεῖται καὶ ἐξηγεῖται τὸ φαινόμενον τοῦτο ἐν τῇ συγκρίσει τῶν ναυτικῶν πολιτειῶν πρὸς τὰς ἐρειδούσας τὴν δύναμιν αὐτῶν ἐπὶ τοῦ γεωγραφικοῦ ἐδάφους. Ἡ ἀκμὴ τῶν πρώτων παρὰ τὴν ἐπιτυχῆ αὐτῶν διοργάνωσιν εἶνε κυμαινομένη, ὡς καὶ τὸ ἐφ' οὗ βασιζουσι τὴν δύναμιν αὐτῶν ἔδαφος. Ἀναντιρρήτως ἡ ἀκμὴ αὕτη ἐπιτυγχάνεται καὶ ἀναπτύσσεται ταχύτερον· εἶνε ὑπὸ τινὰς ἐπόψεις εὐγενεστέρα καὶ περιφανεστέρα· ἀλλ' ἐν τούτοις δὲν εἶνε ἀσφαλῆς καὶ μόνιμος· ἡ ἐλαχίστη δ' ἀτυχία δύναται νὰ παρασύρῃ τοιαύτην πολιτικὴν δύναμιν, στερουμένην ἐπαρκῶν μονίμων στοιχείων, ἐφ' ὧν γὰρ στηρίζῃ, ἐλπίζουσα ἐπὶ τὸ μέλλον, τὸ κράτος αὐτῆς. Ὁ βίος τῶν με-

γάλων θαλασσιῶν πολιτειῶν ὑπῆρξε λαμπρότατος μὲν, ἀλλὰ παροδικώτατος. Οὕτως ἐξέλιπον ἀπὸ τῆς ἱστορίας ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ ἐκ τῆς ἀρχαιότητος σὺν τοῖς ἄλλοις οἱ Φοίνικες καὶ οἱ Καρχηδόνιοι, ἐκ τῶν νεωτέρων δὲ χρόνων οἱ Ἑνετοὶ καὶ οἱ Γενουήνσιοι· διότι ἡ πολιτικὴ αὐτῶν δύναμις δὲν ἦτο ἀνάλογος πρὸς τὸ ἀπαιτούμενον γεωγραφικὸν ἔδαφος, ἐφ' οὗ νὰ δυνηθῶσι νὰ στηρίξωσι μείζονα βιωσιμότητα καὶ ἐδραῖον κατὰ πάσης περιπετείας κράτος.

Τούναντίον αἱ ἐπὶ τοῦ γήινου ἰδίᾳ ἐδάφους στηρίζουσαι τὴν δύναμιν πολιτεῖαι εἶνε στασιμώτεραι, μονιμώτεραι, ἄρα ἰσχυρότεραι. Ἡ κτηνοτροφία καὶ ἡ γεωργία, αἱ δύο αὗται τροφοὶ τῆς πολιτείας, ἀπεργάζονται τὸν ἄνθρωπον ἠθικώτερον ὑπὸ πᾶσαν ἔννοιαν. Ὁ χωρικὸς ἀγαπᾷ τὴν πατρίδα, διότι ἀγαπᾷ τὸ ἔδαφος. Ἐν ἡμέραις κινδύνων δὲν θέλει διστάσῃ νὰ προτάξῃ ὑπὲρ αὐτῆς τὸ στήθος μέχρις ἐσχάτης πνοῆς· εἶνε πολύτεκνος, προσφέρων καὶ κατὰ τοῦτο μείζονας πρὸς τὴν πολιτείαν ὑπηρεσίας. Ἐνῶ ὁ ναυτικὸς λαμβάνει κοσμοπολιτικὰς ιδιότητας, ὁ χερσαῖος μένει προσκεκολλημένος εἰς τὸ πάτριον ἔδαφος.

Ἄλλ' ἡ ἀληθὴς δύναμις τῆς πολιτείας ἐδράζεται ἐπὶ τῆς συνθέσεως ἀμφοτέρων τούτων τῶν παραγόντων, τῆς τε γήινης καὶ τῆς θαλασσίας δυνάμεως. Ἐνῶ ἑκάτερα τούτων μεμονωμένως οὐδὲν δύναται νὰ τελεσιουργήσῃ γενναῖον, διὰ τῆς συμπράξεως δημιουργοῦσιν ἀμφοτέραι ἀκατάβλητον δύναμιν, πράγματι ἐπιθέτουσαν ἐπὶ τῆς πολιτείας τὸ ὑπέροχον αὐτῆς κῦρος (1).

§ 139 Ἠθικαὶ δυνάμεις. — Κάτοικοι.

Παρὰ τὰς φυσικὰς λειτουργοῦσιν ἐν τῇ συστάσει καὶ ἐξελιξεί τῶν πολιτειῶν, ἕτεραι δυνάμεις — αἱ ἠθικαί. Αὗται ἐκδηλοῦνται τὸ πρῶτον διὰ τῶν ἀνθρώπων, ὧν τὸ σύνολον ἀποτελεῖ τὴν πολιτείαν. Ἡ ἰδιοφυία τοῦ ἀνθρώπου ἀποτυποῦται ἐπὶ τῆς ἰδιοφυίας τῆς πολιτείας. Λαός, ἀκμαῖον ἔχων τὸ αἶσθημα τῆς θρησκείας, τῆς ἠθικῆς, ἀνένδοτον τὸν πρὸς τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν ἔρευναν ζῆλον, εἶνε δημιουργὸς πολιτείας ἰσχυρᾶς καὶ φιλοπροόδου. Ὡσαύτως λαός, κεκτημένος ἐν πλήρει ἐννοίᾳ τὸ φρόνημα τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας, δὲν δύναται ἢ τὸ

(1) Δεῖ τὴν πόλιν κοινὴν εἶναι τῆς ἡπείρου τε καὶ θαλάσσης καὶ τῆς χώρας ἀπάσης ('Αριστοτ. Πολιτ. Ζ'. 11).

ψυχικὸν αὐτοῦ σθένος νὰ μεταδώσῃ εἰς τὴν πόλιν. Καθ' ὅσον οἱ κάτοικοι εἶνε γενναιότεροι, καθ' ὅσον τὸ ἐσωτερικὸν αὐτῶν σφρίγος ἐκδηλοῦται ζωηρότερον ἐν πάσῃ σφαίρᾳ τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης, κατὰ τοσοῦτον καὶ ἡ πολιτεία ἐμφανίζεται κραταιότερα.

Τὸ πρῶτον προσὸν τῶν κατοίκων χώρας τινὸς εἶνε ὁ πληθυσμὸς. Καθ' ὅσον οὗτοι εἶνε πολυάριθμοι, κατὰ τοσοῦτον καὶ ἡ πολιτεία εἶνε ἰσχυρὰ ἔσω καὶ ἔξω. Ἐσω μὲν, καθ' ὅτι ἡ παραγωγή αὐτῶν, πνευματικὴ τε καὶ ὑλική, εἶνε παντὸς λόγου ἀξία καὶ ὑπερισχύει ἐν τῷ ἀνταγωνισμῷ τῶν πολιτειῶν· ἔξω δέ, καθ' ὅτι τηρεῖ ἀνέπαφον καὶ ἀδάμαστον τὸ κράτος αὐτῆς ἐν τῷ ἀνταγωνισμῷ τούτῳ. Ἄλλ' ὁ ἀριθμὸς, ὁ πληθυσμὸς, δὲν εἶνε πάντοτε τὸ κρατοῦν στοιχεῖον τῆς ἀξίας καὶ τῆς δυνάμεως πολιτείας τινός. Ἐν τῇ ἱστορικῇ σταδιοδρομίᾳ τῶν ἀνθρωπίνων κοινωνιῶν πολιτεῖαι, κατέχουσαι ὀλίγα πλέθρα γῆς καὶ πληθυσμὸν ἐλάχιστον ἐξεπροσώπησαν περιφανῶς τὴν ἐνέργειαν τοῦ πνεύματος. Ἡ Ἑλλὰς ἐκέκτητο ἐλάχιστον πληθυσμὸν, παραβαλλομένη πρὸς τὰς κολοσσαίας δυνάμεις τῆς Ἀσίας· ἀλλ' ἐκέκτητο ὑπὲρ ἑαυτῆς ἀντὶ τοῦ ποσοῦ τὴν δύναμιν τοῦ ποιοῦ, τὸν μέγαν τοῦτον ἠθικὸν παράγοντα τῶν κοινωνιῶν, δι' οὗ ἐπανειλημμένως κατέβαλε τὸ κράτος τοῦ μεγάλου βασιλείως.

§ 140 Ἠθικαὶ δυνάμεις.—Φυλὴ, γλῶσσα, θρησκεία.

Πρὸς τὴν ὅσον ἔνεστι φυσικὴν καὶ ἠθικὴν ἐνίσχυσιν τῶν κατοίκων συντελοῦσι πρωτίστως καὶ ἐπιδρῶσιν οἱ τε φυσικοὶ καὶ ἠθικοὶ παράγοντες τῆς φυλῆς, τῆς γλώσσης καὶ τῆς θρησκείας. Καθ' ὅσον πολιτεία τις ἀποτελεῖται ἐξ ἀνθρώπων, ἀνηκόντων εἰς τὴν αὐτὴν ὁμοφυλίαν, λαλούντων τὴν αὐτὴν γλῶσσαν καὶ ἀποδεχομένων τὸ αὐτὸ θρησκευμα, κατὰ τοσοῦτον ἐκδηλοῦται μᾶλλον ἐνιαία καὶ μᾶλλον ἰσχυρά(1).

(1) Οὐ τοίνυν εὐκόλως ὁμοίως γίγναιτ' ἂν ὁ κατοικισμὸς ταῖς πόλεσιν, ὅταν μὴ τὸν τῶν ἐσμῶν γίνεται τρόπον, ἐν γένος ἀπὸ μιᾶς ἰσῆς χώρας οἰκίζηται, φίλον παρά φίλων. . . . Τὸ μὲν γὰρ ἐν τι εἶναι γένος ὁμόφωνον καὶ ὁμόνομον ἔχει τινὰ φιλίαν, κοινωνὸν ἰσρῶν ὄν καὶ τῶν τοιούτων πάντων, νόμους δ' ἑτέρους καὶ πολιτείας ἄλλας τῶν οἰκοθεν οὐκ εὐπετεῖς ἀνέχεται, τὸ δ' ἐνίοτε πονηρὰ νόμων ἐστασιακὸς καὶ διὰ συνήθειαν ζητοῦν ἔτι χρῆσθαι τοῖς αὐτοῖς ἤθεσι, δι' ἃ καὶ πρότερον ἐφθάρη, χαλεπὸν τῷ κατοικίζοντι καὶ νομοθετοῦντι καὶ δυσπειθὲς γίγνεται· τὸ δ' αὖ παντοδαπὸν ἐς ταῦτο ξυνερρῶν καὶ ὑπακοῦσαι μὲν τινῶν νόμων καινῶν τάχ' ἂν ἐθελήσειε μᾶλλον, τὸ δὲ συμπνεῦσαι καὶ

ἐκπροσωποῦσα πλήρη κοινωνικὴν ἐνότητα, πρέπει νὰ φέρῃ πάντα τὰ στοιχεῖα τῆς τοιαύτης ἐνότητος. Ἡ πολιτεία ἐν τῇ εὐρυτέρᾳ αὐτῆς ἐννοίᾳ παρίστησιν οἰκογένειαν ἐπὶ τὸ σκοπιμώτερον πρὸς πραγμάτων τῶν κοινωνικῶν σκοπῶν διωργανωμένην· ἀλλὰ μὴ ὑπαρχούσης ἐνότητος ἐν τῇ φυλῇ, τῇ γλώσσῃ, τῇ θρησκείᾳ, οὐδεμίᾳ δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ συνεννόησις τῶν κατοίκων, διάστασις δὲ μᾶλλον καὶ δυσαρμονία εἶνε τὸ ἀποτέλεσμα τῆς τοιαύτης ἐλλείψεως.

§ 141. Κάτοικοι — Ἔθνος, Λαός.

Τούτων δεδομένων, συμπεραίνεται ὅτι ἡ δύναμις τῆς πολιτείας ἐρεῖδεται κατ' ἐξοχὴν ἐπὶ τῆς φυσικῆς καὶ ἠθικῆς ἐνότητος τῶν κατοίκων. Τὸ πρῶτον εἶνε ἡ γεωγραφικὴ ἐνότης αὐτῆς, ἐπιτυγχανομένης εὐχερέστερον τῆς ἐπικοινωνίας καὶ συμπράξεως τῶν ἀνθρώπων (1), τὸ δὲ δεύτερον ἡ φυλετικὴ ἐνότης. Ἐπὶ τῆς ιδέας ταύτης βασιζονται αἱ δύο πολυθρύλητοι ἐν τῇ νεωτέρᾳ πολιτικῇ ἐπιστήμῃ διακρίσεις ἔθνος καὶ λαός, κατ' ἐπίφασιν μὲν ἀσήμαντοι, κατ' οὐσίαν ὅμως οὐ μικρὸν ἐπιδρῶσαι ἐννοιαὶ ἐπὶ τῆς ἰσχύος τῆς πολιτείας.

Ἔθνος καλεῖται τὸ σύνολον ἀνθρώπων ὁμογλώσσων, ὁμαιμόνων, εἰ δυνατόν δὲ καὶ ὁμοθρήσκων καὶ εἶνε φυσικὸν δημιούργημα τῆς ἱστορίας· δι' αὐτοῦ ἐπιδιώκονται ἀνώτεροι καὶ εὐγενέστεροι ἐκπολιτιστικοὶ σκοποί. Ἡ λεγομένη ἐθνικὴ συνείδησις δὲν εἶνε σχολαίᾳ τις καὶ ἀσήμαντος ἔκφρασις, ἀλλὰ τὸ ἐλαττήριον γενναίων καὶ μεγάλων ἔργων. Κάτοικοι χώρας τινός, ὑποστάντες ποικίλας περιπετείας, ὡς ἡ Ἑλλάς καὶ ἡ Ἰταλία, ἀπολέσαντες πάντα σχεδὸν τὰ ἀνθρώπινα δίκαια, ἀνεγεννήθησαν καὶ ἀνεμορφώθησαν ἐπὶ τῷ λόγῳ μόνον, ὅτι δὲν ἀπώλεσαν ἐν τῷ στροβίλῳ τοῦ χρόνου τὴν ἐθνικὴν αὐτῶν συνείδησιν. Ἐν τῇ δουλείᾳ ὑπεθάλπετο τὸ ἐθνικὸν αἶσθημα, τελεσφόρως ἀναρριπιζόμενον ὑπὸ τῆς γλώσσης καὶ τῆς θρησκείας, ὑπὸ τῶν μεγάλων ἱστορικῶν τῆς δουλωθείσης φυλῆς παραδόσεων.

Ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ ἔθνους ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἰδιοφυίας τῆς φυ-

καθάπερ ἵππων ζευγος καθ' ἓνα εἰς ταυτόν, τὸ λεγόμενον συμφωνεῖσαι χρόνου πολλοῦ καὶ παγχάλειπον. (Πλάτ. Νόμ. 708).

(1) Ἡ Ἑλλάς ὡς μὴ ὠφελεν ὑστερεῖ τῶν ἄλλων πολιτειῶν, ἐστέρημένη ἀνέκαθεν γεωγραφικῆς ἐνότητος.

λῆς, τῆς γλώσσης καὶ τῆς θρησκείας, κατασκευάζονται σὺν τῷ χρόνῳ τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα, οἱ νόμοι, κοινὰ ἰδέαι καὶ παραδόσεις, αἵτινες ἀπεργάζονται τὸ ἐθνικὸν ἄτομον, τὴν ὀριστικὴν αὐτοῦ προσωπικότητα· ἐν τῇ φιλοτίμῳ δὲ ταύτης τηρήσει δημιουργεῖται ἡ ἐθνικὴ αὐτονομία καὶ ἀκεραιότης, τὸ ὑπέρτατον τοῦτο πάσης πολιτείας ἐλαττήριον καὶ ἰδεῶδες.

Ἡ ἐννοία τοῦ ἔθνους εἶνε κεντρομόλος δύναμις· ἀκοίμητος ἐνεργοῦσα ἐν τῷ ἐκπολιτιστικῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων, οὐδέποτε ἀπαυδαῖ· ἀναρριπίζουσα τὰς μεγάλας τῶν φυλῶν παραδόσεις, προκαλεῖ τὴν συγκέντρωσιν καὶ τὴν συνεργασίαν πάντων τῶν μελῶν αὐτῆς. Ἐν τούτῳ κεῖται ἡ δύναμις τῆς νεωτέρας ἱστορίας. Τὸ δόγμα τῆς ἐθνικότητος, τὸ πανδήμως κηρυχθὲν ὑπὸ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἀποδεκτὸν δὲ γενόμενον παρὰ πάντων τῶν πεπολιτισμένων, λαῶν τε καὶ κυβερνήσεων, συμπέρασμα ἔχει λογικὸν τὴν ἀναγνώρισιν τῶν δικαιῶν παντὸς λαοῦ, τῆς αὐτονομίας καὶ ἐλευθερίας, τῆς ἰσότητος ἐν τῇ μεγάλῃ οἰκογενεῖᾳ τῶν ἐθνικῶν πολιτειῶν, τῆς αὐτοβούλου πολιτειακῆς διοργανώσεως.

Μεταξὺ τῶν μεγάλων ἠθικῶν κατακτήσεων τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος ἐπιφανῆ διεκδικεῖ ἀναντιρρήτως περιωπὴν ἢ κατάκτησιν τοῦ δικαίου τῶν ἐθνικοτήτων. Εἰς τὴν πάνδημον καὶ παρὰ τῆς ἐπιστήμης καὶ παρὰ τῆς πολιτικῆς ἀναγνώρισιν τοῦ δικαίου τούτου ὀφείλεται ἡ ἱστορικὴ ἀναγέννησις καὶ ἡ ἐξέγερσις τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως οὐκ ὀλίγων χωρῶν. Ἡ ἐθνικότης ἔσται ἀπὸ τοῦδε μία τῶν εὐγενεστάτων ἰδεῶν παντὸς λαοῦ, ὀργῶντος πρὸς ἐλευθερίαν καὶ πρόοδον. Ἐν τούτοις παρὰ τὴν ἀναμφισβήτητον ἐπίδρασιν, ἣν ἔσχεν ἐπὶ τῆς τύχης καὶ τοῦ βίου πολλῶν ομάδων ἀνθρώπων, τέως διεσπασμένων καὶ ἀνευ ἠθικῶν δεσμῶν βιούντων, τὸ δίκαιον τοῦτο ἐπαπειλεῖ ἐν τισὶ πολιτεῖαις τὴν ἐνότητα αὐτῶν καὶ τὴν ἰσχύν. Ὑπὸ τὸ πρόσχημα τοῦ δικαίου τῆς ἐθνικότητος ἡ δημαγωγία καὶ ὁ πολιτικὸς ὑπολογισμὸς κυβερνήσεων ξένων καὶ ἰθαγενῶν κομμάτων ἀρνοῦνται τὸ δίκαιον τῆς πολιτικῆς αὐτονομίας, τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἰσότητος. Ὅτε μὲν αὕτη ἢ ἐκείνη ἢ κυβέρνησις ὑποκινεῖ στάσεις καὶ ἐπιχειρεῖ κατακτήσεις ἐξ ὀνόματος τοῦ δικαίου τῆς ἐθνικότητος· ὅτε δὲ ἰσχυρόν τι κόμμα ἐν τινὶ πολιτείᾳ ζητεῖ νὰ καταβάλη τὸ ἀσθενέστερον πρὸς καθιέρωσιν ὑπὲρ τῶν ἑαυτοῦ συμφερόντων τῆς ἀρχῆς τῶν ἐθνικοτήτων, ἢ τούναυ-

τίον τὸ ἀσθενέστερον κόμμα, ἢ μειονοψηφία, ἐπιζητεῖ τὴν πολιτικὴν διάστασιν πρὸς τὸ συμφέρον ἑαυτῆς. Καὶ ἐν τούτοις ἡ πολιτεία, οὕτω συντεταγμένη, ἐπιτυγχάνει μᾶλλον τοῦ σκοποῦ αὐτῆς, ἢ ἂν διωργανοῦτο κατὰ τὰς δῆθεν ἐθνολογικὰς ἀξιώσεις καὶ τὰ δίκαια τούτου ἢ ἐκείνου τῶν εἰρημένων μερῶν.

Ἡ τυφλὴ καὶ ἄλογος ἐπιδιώξις τοῦ δικαίου τῆς ἐθνικότητος δὲν εἶνε πάντοτε ἐχέγγυον ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς ὑπεροχῆς ομάδος τινὸς ἀνθρώπων. Δυνατὸν πλεονεκτικὰ μόνον ἔνστικτα νὰ πρωταγωνιστῶσιν ἐν τῇ ἐργασίᾳ ταύτῃ, ἠκιστα δὲ ὁ ἀνώτερος εὐγενῆς σκοπός, ὃν ἐπιδιώκει ἐν τῇ πραγματώσει τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως ἢ ἀνθρωπότης.

Ἡ δὲ τοῦ ἔθνους ὑφισταμένη ἐνότης, πνευματικὴ οὕσα ἰδίᾳ καὶ ἠθικῇ, εἶνε μεταφυσικὴ μᾶλλον, ἤσσον δὲ θετικὴ, πολιτικὴ, δυναμένη νὰ ἐκδηλωθῇ ἰσχυρά. Ἄνθρωποι, ἀνήκοντες εἰς τὸ αὐτὸ ἔθνος, δύνανται ν' ἀνήκωσι πολιτικῶς εἰς διαφόρους, ἐνίοτε δὲ καὶ ἀντιμάχους πολιτείας. Δὲν ἐμφανίζεται ἄρα τὸ ἔθνος πάντοτε ἐν πλήρει ἐνότητι, ἐν πολιτείᾳ, ἀλλ' οὐχ ἥττον ρέπει ἐξ ἐνστίκτου νὰ καταστῇ τοιαύτη.

Διάφορος παρίσταται ἐν τῇ συντάξει καὶ τῇ ἐνεργείᾳ τῆς πολιτείας ἡ ἐννοία τοῦ λαοῦ. Αὕτη εἶνε καθ' ὀλοκληρίαν πολιτικὴ ἐννοία. Τὸ ἔθνος ὑφίσταται καὶ δρᾷ ὅπως δήποτε καὶ ἄνευ αὐτῆς, ἀλλ' ὁ λαὸς ἐμφανίζεται μόνον ἐν αὐτῇ καὶ δι' αὐτῆς. Ἐνῶ δὲ τοῦ ἔθνους τὰ ὅρια εἶνε πολλάκις εὐρύτατα, ἐξερχόμενα τῶν γεωγραφικῶν ὁρίων δεδομένης πολιτείας, ἐπεκτεινόμενα καὶ ἐν δυσὶ καὶ πλείοσι τοιαύταις, τὰ ὅρια τοῦ λαοῦ περιορίζονται ἐξ ὀλοκλήρου ἐντὸς τῶν ὁρίων αὐτῆς. Ὡς πολιτικὴ δύναμις ὁ λαὸς ἐμφορεῖται εὐγενεστέρων ἰδεῶν, διεκδικεῖ μείζονα ἐλευθερίαν ἐνεργείας, κέκτηται δίκαια, ὧν δὲν εὐμοιρεῖ πάντοτε τὸ ἔθνος. Ἐντεῦθεν ἡ ἀκατάσχετος αὐτοῦ ροπὴ ἵνα καταστῇ λαός, ν' ἀπολαύσῃ τουτέστι τῶν προσηκόντων δικαίων.

Ὁ λαὸς ἐκδηλοῖ τὴν φύσιν αὐτοῦ καὶ τὸ δίκαιον διὰ τῆς πολιτείας. Παρακολουθεῖ τὴν ἀκμὴν αὐτῆς καὶ τὴν παρακμὴν, ὑφίσταται τὰς περιπετείας, συναποθνήσκει. Μόνον ἐν ἐλευθέρᾳ πολιτείᾳ δύναμεθα νὰ καλέσωμεν λαὸν τὰ ἀποτελοῦντα αὐτὴν ἄτομα.

Ὑπὸ τοιαύτην ἐννοιαν ἐξεταζομένου τοῦ λαοῦ δύναμεθα εἰπεῖν, ὅτι οὗτος εἶνε ἡ ὑψίστη καὶ καθαρωτάτη ἐκφρασις τῆς ἐννοίας τοῦ ἔθνους, ἐν ἠθικῇ καὶ πολιτικῇ αὐτονομίᾳ διεκδικουντος τὴν ἱστορικὴν αὐτοῦ ὄντότητα, τὴν ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν δύναμιν καὶ ἐλευθερίαν.

Ὁ λαός, ἐκπροσωπῶν τὸ ἔθνος ἐν τοῖς πρωτίστοις στοιχείοις αὐτοῦ, τῇ γλώσσει καὶ τῇ θρησκείᾳ, εἶνε πράγματι τὸ ἰσχυρότατον ἔρεισμα καὶ ἡ κρηπίς πάσης πολιτείας (1). Ἴνα εὐδοκιμήσῃ ἄρα καὶ κραταιωθῇ ἡ πολιτεία, πρέπει νὰ ἐρείδῃται ἐπὶ τοῦ διφυοῦς ἀλλ' ἐνιαίου θεμελίου τοῦ ἔθνους καὶ τοῦ λαοῦ.

§ 142 Ἠθικαὶ δυνάμεις — Πολίτευμα.

Παρὰ τοὺς ὑποδειχθέντας ἤδη παράγοντας, δι' ὧν πολιτεία τις καθίσταται ἰσχυρά, δεόν νὰ καταριθμηθῇ καὶ τὸ πολίτευμα. Ὡς ἐρήθη, τοῦτο δὲν εἶνε ἀδιάφορος δύναμις ἐν τῇ ἐξελίξει τῆς πολιτικῆς κοινωνίας. Ἐκαστον πολιτειακὸν εἶδος ἀντιπροσωπεύει συγκεκριμένως τὴν ἠθικὴν καὶ κοινωνικὴν λαοῦ τινος κατάστασιν. Καὶ ἂν μὲν τοῦτο διατελῇ πρὸς αὐτὴν ἐν σχέσει καὶ ἀλληλεγγύῃ, ὁ τῆς πολιτείας σκοπὸς πραγματοποιῆται· ἂν δὲ τούναντίον, ἀποτυγχάνει.

Ἄλλὰ καὶ ἀνεξαρτήτως τῆς τοιαύτης περιστάσεως, τὸ πολίτευμα πρέπει νὰ ἐξασφαλίζῃ πάντα τὰ στοιχεῖα τῆς κοινωνικῆς δράσεως, τῆς ἐνεργείας τῶν τε ἀτόμων καὶ τῶν ομάδων. Τότε ἡ πολιτεία καθίσταται ἀληθῶς ἰσχυρά, ἀρυομένη τὰς δυνάμεις αὐτῆς ἀπὸ τῶν δυνάμεων τῶν ἀποτελούντων αὐτὴν μελῶν, ἅς εὐστόχως διευθύνουσα, οὐ μόνον συντελεῖ εἰς τὴν πληρεστέραν ἀνάπτυξιν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν εὐχερεστέραν πραγμάτωσιν τῆς δι' αὐτῆς ἐκπροσωπομένης ιδέας. Εἰς τοῦτο δὲ κυρίως δεόν νὰ ἐφελκυσθῇ ἡ προσοχὴ τοῦ πολιτικοῦ ὀργανωτοῦ, ὅπως τουτέστι μὴ ἀπορροφηθῇ ὑπὸ τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας ἡ δύναμις τῶν ἀτόμων, ἀλλ' ἐνισχυθῇ δι' αὐτῆς. Ἐν τῇ ἀμοιβαιότητι δὲ ταύτῃ τῆς δράσεως κεῖται οὐ σμικρὸν ἡ δύναμις τῆς πολιτείας.

(1) Ἀναλυτικώτερον παρὰ *Bluntschli Allgemeines Staatsrecht* καὶ *Staatswörterbuch*.